

ПРОЩА ДО ТАРАСОВОЇ ГОРИ

Загальнонародне вшанування в Україні 200-ої річниці від дня народження Великого Кобзаря та проголошення ЮНЕСКО 2014 року Роком Тараса Шевченка стали тими неперебутньої ваги й значущості подіями, у світлі яких ви-яскравилась нагальна потреба наукової та суспільно-громадської концептуалізації засадничо нових методологій осмислення доробку українського генія. Інакше кажучи, звершена високою героїкою народного подвигу нова Україна має по-новому прочитати маєстат Тараса Шевченка, бо саме його «силове поле» постає тим узагальнюючим символічним кодом, який вмщує все багатоманіття сенсів історичного поступу українства. Важливо наголосити: у перспективі розвитку сучасного українознавства подібного кшталту методології витворюють можливість спільного дискурсивного прочитання і тотальності поетичних мислеформ «Кобзаря», його закорінених у живому нурті нашого буття естетичних шифрів та метафоричних синтагм, і конкретних буттєво-біографічних складових життєвого чину автора «Гайдамаків» та «Великого льоху». У такий спосіб поєднуються реалії емпіричного та метаісторичного просторів українського терену, у системі координат якого реалізується перспективний українознавчий синкретизм шевченкознавчих студій, синкретизм, в оптиці якого Шевченко постає водночас і реальною постаттю, інтегрованою в семіотичні потоки свого часу з притаманною їм літературною, візуально-мистецькою та політичною злободенністю, і топосом сакральної географії нашого терену, точки біфуркації якого – Чигирин, Суботів,

Батурин, Хортиця, Холодний Яр – поезія Шевченка піднесла до рівня національних універсалій. Від 22 травня 1861 р. такою універсалією стала і Чернеча гора...

10 квітня 2014 р. виконавці держбюджетної прикладної науково-дослідної теми «Освітні проєкції шевченківського дискурсу як простір українознавчої комунікації громадянського суспільства» здійснили українознавчу пошукову експедицію до Тарасової гори та Шевченківського національного заповідника (м. Канів). Обираючи цей маршрут, науковці врахували, що Канів – не лише один із центрів оспіваної Шевченком Ойкумени козацької України, а й місце його останнього спочинку, епіцентр живої духовості, який повсякчас генерує імпульси націєтворення для українців в Україні та розкиданого по всіх континентах світового українства. Водночас успішне виконання наукової теми бачилося її учасникам неможливим без ознайомлення зі скарбами Шевченківського національного заповідника, зокрема – артефактами Тарасової світлиці, творчого діалогу з науковцями Шевченкового меморіалу, а також без плідної співпраці з визнаною в Україні та зарубіжжі Петербурзькою школою шевченкознавства, репрезентантом якої впродовж багатьох десятиліть виступає відома дослідниця Т. Лебединська.

З огляду на це була сформульована і визначена на засіданні творчого колективу НДР мета експедиції: здійснити комплексний українознавчий аналіз цілісного контенту Шевченківського національного заповідника як перспективного взірця прикладної реалізації шевченкознавчих досліджень, вивчити

можливості залучення інституційних та організаційних ресурсів музею до виконання затверджених Міністерством освіти і науки України завдань НДР.

Пам'ятний усім учасникам цієї експедиції день 10 квітня 2014 р., який розпочався кількогодинними мандрями трасою Київ – Канів (проїздили мікроавтобусом села й міста нібито знайомі кожному з класичної української літератури та епізодів історії покозаченої Наддніпрянщини, проте наскільки ж містко й інтенсивно у перспективі зустрічі із згадаємо наразі «Слово про рідну матір» М. Рильського, «гарячою думою Кобзаря, що і в огні не спопеліє», поставали ці справіку глибинно-українські назви – Обухів, Кагарлик, Піі, Мотовилівщина), виповнився потугою «двох рівних крил» – емоційно-піднесеного та аналітично-розміслового. Непросто відразу визначити, яке з них важливіше з огляду на розгортання наукових розробок НДР, проте у суто людському, особистісному

вимірі ту високу емоційну тональність зустрічі з місцем останнього спочинку творця Великої Книги годі з будь-чим порівняти. І не так вже й важливо, чи була людина на тій «кручі, де Тарас стоїть» уперше, чи ні – кожна зустріч з поетом та його словом лишається унікальною. Бо завжди неповторною, водночас впізнаваною і ніколи так до решти і незбагненою в своїй доглибній таїні лишатиметься Дніпрова далеч, і так само завжди стискатиме мелодія «Заповіту» серце тим, хто на рвучкому Дніпровому вітрі підніматиметься сходами, аби покласти квіти до Шевченкової могили. Тут усе – пам'ятник Шевченків, перший чавунний хрест на його могилі, скинутий більшовиками в атеїстичному шалі початку 20-х, посаджені в 1914-му родичами Великого Кобзаря дуби, які нині стали вже могутніми сторічними деревами, – знане, відоме з книг та світлин і разом з тим оповите таїною незримої присутності генія.

Саме ця незрима присутність людини, поетична книга якої стоїть на полиці в кожній українській родині, визначила тональність та інтелектуальні напрямні проведеної для виконавців НДР співробітниками Шевченківського національного заповідника спеціалізованої наукової екскурсії. Її специфіка полягала в тому, що науковці ННДІУВІ мали змогу ознайомитися з суттєво оновленою експозицією, яка, позбувшись надмірної «забронзовілості», підпорядкувала свою композиційну логіку наближенню живого Шевченка до живої людини, сучасника і свідка кардинальних трансформацій ХХІ ст. «Доля. Муза. Слава» – у триєдності цих світоглядних модальностей, сформульованих самим поетом у його славнозвісному поетичному триптиху, розгортається концепт експозиційного простору Музею Т.Г. Шевченка. Від автопортретів Шевченка різних років, які зустрічають відвідувачів у холі музею, до емоційного піднесення локацій

розділу «Слава», експонати якого харизматичність Кобзарєвого безсмертя уреальнюють у досконалих мистецьких кшталтах, – усюди глядача спонукають не стільки пізнавати, скільки в безпосередньому наближенні переживати дійсність і незміряні глибини Книги книг українців, у мислеформах якої конкретне здобувається на статус усезагального. Зрештою, цілий Шевченківський національний заповідник – то конкретність, яка «проростає» всезагальністю. Музей «Тарасова світлиця», могила багаторічного доглядача Чернечої гори Івана Ядловського, як і пам'ятник Івану Підкові та могила Шевченкової нареченої Ликери Полусмак (вони – поза межами заповідника, проте семантично й духово нерозривно з ним пов'язані), – характеристичні підтвердження цієї тези.

Дискурсивно-аналітична складова екскурсії реалізувалась у спільно організованих ННДІУВІ та Шевченківським національним заповідником наукових

читаннях «Вічне життя вічного спочинку: Шевченкова доля і Шевченкова легенда», які модерували кандидат філологічних наук, завідувач відділу української філології, керівник НДР А. Пономаренко та кандидат історичних наук, заступник генерального директора Шевченківського національного заповідника з наукової роботи С. Брижицька. Її доповіддю на тему «Пам'ятники Тарасу Шевченку на його могилі (1884 р.; 1923 р.)», у якій С. Брижицька висвітлила маловідомі загальні епізоди увічнення пам'яті поета в умовах спочатку царського адміністративного тиску, а потім і більшовицького терору, розпочалось це поважне зібрання. Н. Долгіч у доповіді «Такий поет, як Шевченко, не одним українцям рідний...» привернула увагу до могутньої поліфонії «звучання» Шевченкового слова, яке знайшло відгомін у серцях

письменників та діячів культури цілого світу. Сумлінна дослідниця рукописних списків поезій українського генія Р. Танана презентувала упорядковане нею унікальне репринтне видання «Кобзаря» Тараса Шевченка за рукописом, що його на основі невідцензурних списків уклад 1861 р. В. Гнилосиров. Унікальність цієї книги полягає в тому, що сучасний читач має змогу навч простежити, як жива народна любов до Шевченка долала всі цензурні перепони, адже в ній молодий натоді студент Харківського університету умістив такі виразні антиімперські тексти, як «Сон», «Розрита могила», «Кавказ» та ін., що вони у той час за жодних умов не могли потрапити на сторінки легальних видань. Вагомою і ґрунтовною, опертою на поважний масив фактичного матеріалу була доповідь кандидата філософських наук,

професора, члена Національної спілки письменників України Т. Лебединської (м. Санкт-Петербург) «Біографія Тараса Шевченка в енциклопедіях Росії XIX ст.».

Під час наукових читань відбулася презентація НДР «Освітні проєкції шевченківського дискурсу як простір українознавчої комунікації громадянського суспільства». А. Пономаренко у своєму виступі поінформувала про основні напрями наукового пошуку, над якими працює у форматі виконання теми творчий колектив науковців. Завідувач відділу освітніх технологій О. Фесік звернула увагу на аспекти виконання цієї прикладної теми, пов'язані з освітнім процесом сучасної школи. На індивідуальних напрямках виконання НДР застановилися у своїх виступах кандидат філософських наук, старший науковий співробітник О. Смольницька, наукові співробітники О. Хоменко та Н. Клименко. По закінченні наукових

читань співробітники ННДІУВІ та Шевченківського національного заповідника домовилися про реалізацію спільних творчих проєктів та якнайширше розгортання комплексних українознавчих досліджень у царині аналітичного осмислення значення цілокупного феномена Великого Кобзаря в історичному просторі XIX, XX та XXI століть. Укладений між установами договір про співпрацю окреслив напрямні перспективних шевченкознавчих студій як чинника, опертого на методологію сучасної науки, формування національної гуманітарної політики.

Олександр ХОМЕНКО

науковий співробітник відділу української філології ННДІУВІ

Надія КЛИМЕНКО

науковий співробітник відділу української філології ННДІУВІ

Нині набувають ваги пошуки нових шляхів прочитання та вивчення спадщини Кобзаря. Увагу молодого покоління необхідно сконцентрувати на національному самоствердженні Т. Шевченка, його мовному самовизначенні, ролі поета у збереженні пам'яті про історичну минувшину українського народу. У цьому контексті нині розвивається шкільне шевченкознавство.